KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Kağızmanlı Hıfzı'nın Şiirlerinde Hastalık ve Ölüm

Illness and Death in Kağızmanlı Hıfzı's Poems

Ömer SARAÇ*

Makale Türü/ Article Information/ Информация о Статье:

Araştırma Makalesi/ Research Article/ Научная Статья

Atıf / Citation / Цитата

Saraç, Ö. (2021). Kağızmanlı Hıfzı'nın şiirlerinde hastalık ve ölüm. *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (29), 228-240.

Saraç, Ö. (2021). Illness and death in Kağızmanlı Hıfzı's poems. *The Journal of Kesit Academy*, 7 (29), 228-240.

10.29228/kesit.53936

Geliş/ Submitted/ Отправлено:

22.10.2021

Kabul/ Accepted/ Принимать:

11.12.2021

Yayın/ Published/ Опубликованный:

25.12.2021

Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır. This article was checked by Intihal.net. Эта статья была проверена Интихал.нет Bu makale Creative Commons lisansı altındadır. This article is under the Creative Commons license. Это произведение доступно по лицензии Creative Commons.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, omer.sarac@omu.edu.tr

KESİT AKADEMİ DERGİSİ

ISSN: 2149-9225

The Journal of Kesit Academy

Kağızmanlı Hıfzı'nın Şiirlerinde Hastalık ve Ölüm¹

Illness and Death in Kağızmanlı Hıfzı's Poems

Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ

Öz: Ölüm, bireyin vücut organlarının biyolojik fonksiyonlarını kaybetmesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Dünya hayatının son bulması anlamına da gelen ölüm, insanları derinden etkileyen bir olaydır. Ölümün mahiyeti ve ölenin akıbeti hakkında ancak ilahi dinlerin verdiği bilgiler kadar malumat sahibi olunabilmektedir. Hastalıklar da bir nevi ölümün habercisi gibidir. Bu bağlamda insanın hastalık ve ölüm karşısındaki çaresizliği; insanları, bunları anlama ve anlamlandırma noktasında farklı düşüncelere ve söylemlere sevk etmiştir. Âşıklar, bir anlamda halkın duygu ve düşüncelerini, isteklerini, acılarını, sevinçlerini şiirlerinde dile getiren sözcülerdir. Halkın sözcülerinden biri olan Kağızmanlı Hıfzı da, hayatın bir gerçeği olan hastalık ve ölüm konularına bigâne kalmamış, şiirlerinde çeşitli ifadelerle ölüm karşısındaki çaresizliği dile getirmiştir. Eşinin genç yaşta ölmesi, amcasının kızının genç yaşta vereme yakalanması onu derinden etkilemiş ve kendisinin sürekli ölümü hatırlamasına ve bunu şiirlerinde dile getirmesine sebep olmuştur. Bu çalışmada Kağızmanlı Hıfzı'nın şiirlerinde hastalık ve ölüm teması ve onun ölüm karşısındaki tavrı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kağızmanlı Hıfzı, âşık, hastalık, ölüm, yas.

Abstract: Death is a situation which occurs as a result of an individual's organs losing their biological functions. Death, which also means the end of life on earth, is a situation which deeply affects people. It is possible to know about the nature of death and the aftermath of death only as far as

¹ "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir. Bu çalışma, "Ölümünün 100. Yılında Kağızmanlı Hıfzı Uluslararası Sempozyumu (2018)"nda sunulan aynı başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article. This study is the revised and expanded version of the paper with the same title presented at the "Kağızmanlı Hıfzı International Symposium on the 100th Anniversary of His Death (2018)".

the knowledge given by divine religions. Illnesses are also a kind of messengers of death. Within this context, people's despair against illnesses and death led them to different thoughts and expressions on the point of understanding and making sense of these. Minstrels are the voice expressing people's feelings and thoughts, wishes, pain, and happiness in their poems. Kağızmanlı Hıfzı, who addressed very diverse subjects in his poems, was not indifferent to the subjects of illness and death which are facts of life and put into words the despair against death through various expressions. His wife's early death and his uncle's daughter catching tuberculosis at a young age affected him deeply and caused him to remember death all the time and to express this in his poems. This study analyzes the themes of illness and death in Kağızmanlı Hıfzı's poems and his attitude towards death.

Keywords: Kağızmanlı Hıfzı, minstrel, illness, death, mourning.

Giriş

Kağızmanlı Hıfzı, 1893 yılının Rumi Recep ayında dünyaya geldiği için adını Recep koyarlar. Babasının adı Ağadede, annesi ise mütevazı bir ailenin kızı Sona Hanım'dır. Recep Hıfzı, babası Ağadede'yi 1922, annesi Sona'yı ise 1924 yılında kaybeder. Recep Hıfzı, 4 yaşında eğitim almak için medreseye gönderilir. Burada Kuran'ı en hızlı bir şekilde hatim edip ezberlediği için hocaları tarafından kendisine Hıfzı adı verilir. Şiirlerinin hemen hemen tamamında "Hıfzı" mahlasını kullanan şair, bazen Recep Hıfzı mahlasını da kullanmıştır (Alptekin ve Şimşek, 1989: 14). Hıfzı, hafızlığın yanında şiir yazma ve okuma çalışmalarını da sürdürür. Âşık Sümmânî, Şenlik, Müdâmi gibi onun da aşk dolusu içtiği rivayet edilir. 1911 yılında Sona ile evlendirilen Hıfzı, rüyasında bir kız görür ve ona âşık olur. Bu kız Sona'nın kız kardeşi Ayşe'dir. Aşk ateşiyle yanıp tutuşan Hıfzı'ya yakınları bunun mümkün olamayacağına farklı yollarla anlatmaya çalışırlar. Baskılara dayanamayan Hıfzı, sonunda köyünü terk eder. 1918'de eşi Sona vefat edince üç çocuğu öksüz kalır. Türk-Rus Savaşı'nın patlak vermesiyle Kağızman'da Ruslara esir düşen Hıfzı, hapiste tutulur. Türk ordusunun bölgeye yaklaşmakta olduğunu haber alan çeteler Hıfzı'nın da içlerinde bulunduğu esirleri öldürürler. Kağızmanlı Hıfzı öldüğünde 25 yaşındadır (Küçük, 2007).

Şiirlerinde aşk, kahramanlık, tabiat, umut, dünyanın gelip geçiciliği gibi pek çok konuyu işleyen Hıfzı, zengin imajların yanı sıra yöreye has sözcükleri de kullanmıştır. Yöresel kültür özelliklerini de şiirlerinde gördüğümüz şairin samimi, anlaşılır ve akıcı bir dili olduğunu değerlendirebiliriz. Demirbilek'in yaptığı "Kağızmanlı Hıfzı'nın Şiirlerinde Ağızbilimsel Unsurlar" adlı çalışmada şairin tam bir *kültür taşıyıcısı* olduğu dile getirilir (2020: 80-92).

İnsan hayatı için önemli üç geçiş evresi vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Kuş-

kusuz bu evrelerden en acısı ölümdür. Ölüm, İslam dinine göre geçici bir hayattan sonsuz bir hayata geçişi ifade etse de insanları sevdiklerinden ayırdığı için her zaman hüznün verici olmuştur. Ölüm karşısında insanoğlu o kadar çaresizdir ki ah vah etmekten öte elinden hiçbir şey gelmez. İlahi dinlerin verdiği bilgiler dışında ölüm ve ölüm ötesi insan için hep bir bilinmezlik olarak kalmıştır. İslam'a göre ölüm, insanlar için bir kaderdir ve Allah'ın takdir ve tayin ettiği sürenin sonunda kişi ölümle karşılaşacaktır. Aslında ölüm tüm insanlık için ortak kaderi simgeleyen bir olgudan başka bir değildir. "Ölüm hem bir yok oluşu hatırlatması hem insanı, kendi sonunu düşünmeye itmesi hem de ölen kişiyle olan yakınlık münasebeti nedeniyle insanlarda derin izler bırakan tıbbi, felsefi, dini ve sosyolojik açıdan ele alınabilecek bir olgudur. Hangi açıdan olursa olsun ölüm, mevcudun bitişini, canlılar dünyasından ayrılışı ifade etmektedir." (Duman, 2012: 97). Bilinmezliği, gizemi ile birlikte insanlarda korku da oluşturan ölüm, toplumlarda birtakım uygulama ve inançların da oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu uygulama ve inançlar, ölüm öncesi, sırası ve sonrasında kendini göstermektedir.

Türk kültürünün en önemli kaynaklarından biri olan Dede Korkut Kitabı'nın mukaddime bölümünde yer alan "*Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel va'de ırmeyince kimse ölmez. Ölen adam dirilmez, çıkan can girü gelmez*" (Ergin, 1989: 73) biçimindeki ifadelerden Oğuzlarda kaderci bir anlayışın tezahür ettiğini ve ölüm karşısında tevekkül etmenin öğütlendiğini görülmektedir. Ruhların ebediliği veya ölümlerin gelecekte dirilmek üzere bir bekleme dönemine geçmiş oldukları inancı, Türklerin ölümlerle ilgili tutum ve davranışlarını belirleyen en önemli faktörlerden biridir (Karaca, 2009: 89). Ayrıca ölümün soğuk yüzünün gizlenmesi noktasında ölümle ilgili kelimelerin örtmece sözlerle dile getirildiği de bilinmektedir: "Emrihak vaki olmak, ahret yolcusu olmak, ecel şerbetini içmek, günü dolmak, ömrü vefa etmemek, ömür defterini kapatmak, vadesi dolmak, adres değiştirmek, ahrete intikal etmek, dünyasını değiştirmek, dar-ı bekaya irtihal etmek, dünyaya veda temek, ebediyete göçmek, can borcunu ödemek, ruhunu teslim etmek, dünyaya gözlerini kapamak, toprak olmak, Hakk'a yürümek, rahmet-i Rahmana kavuşmak, sonsuzluğa intikal etmek, ruhunu teslim eylemek, son nefesini vermek, vefat etmek, yaşamını yitirmek/kaybetmek." (Türkmen, 2009: 134). Şemseddin Sami, Kamus-i Türkî'de ölüm kavramını şu şekilde tanımlar: "Yaşamaz olmak, can vermek, terk-i hayat etmek, vefat, irtihal etmek, fevt olmak, solmak, yumuşamak, pejmürde olmak, kıvamı gaib edip düşmek, pek ziyade sıkılmak, pek şiddetli korku veya dehşet ve ızdırıp ve zahmet çekmek, hükmü kalmamak" (2019: 222).

Ölüm ve ölümle ilgili pek çok uygulama ve ritüeli eski Türklerin yaşamlarında görmekteyiz. Eski Türkler, altın sırmalı elbiseler giydirdikleri ölümlerini önce bir tabuta koyar ve bu tabutu da sandukaya koyduktan sonra gömerlerdi. (Kalafat, 1999: 133) Ölümler kültüne bağlı olarak en eski törenlerden biri olan *ölü aş*ı verme geleneği, definin üç, yedi ve yirminci gününde verilir, kırkıncı gün mezarlığa gidilerek yedinci günde

icra edilen tören burada tekrar edilirdi. Aslında burada yapılan uygulamadaki amaç, ölen kişilerin ruhlarının vereceği zararlardan korunmak için sunulan bir tür kansız kurbandır. (İnan, 2013: 189-190) Divânü Lügat-it-Türk'te yoğ/yog/yuğ kelimesi "Ölü gömüldükten sonra üç yahut yedi güne kadar verilen yemek." (Atalay, 1998: C. III-143); yoğlamak kelimesi "Ölü için yemek vermek. Türklerin göreneği böyledir." (Atalay, 1998: C. III-309) biçiminde ifade edilir.

Kur'ân-ı Kerim'de "Her nefis ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz." (URL-1) ve "Biz Allah'a aidiz ve yine ona döneceğiz." (URL-2) ayetleriyle ölümün her canlı varlık için mutlak bir gerçek olmasının yanında aslında ölüm vakasının bir yok olma değil insanın aslına rücu etmesinin altı çizilmektedir. Ölüm en genel anlamıyla "ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi" (Gürkan, 2007: 32) olarak tanımlanmaktadır. Ölüm, fertler arasında genç-yaşlı, zengin-fakir ayrımı gözetmeksizin herkesin başına gelecek bir olgudur.

Âşıklar, toplumun duygu ve düşüncelerini, acılarına, sevinçlerini, sıkıntılarını şiirlerinde dile getiren sözcülerdir. Bu bağlamda âşıklar, ölümün insanoğlu için acı veren bir durum olduğunu şiirlerinde dile getirmişlerdir. Ölüm ve ölümle ilgili unsurlar âşıkların şiirlerinde doğrudan söylendiği gibi, dolaylı yollarla da anlatılmıştır: "Göçüp gitmek, ecel şerbeti içmek, vadesi yetmek" bu ifadelerden sadece birkaçıdır. Yunus Emre'ye göre ölüm, dönüşü olmayan bir yoldur:

"Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider

Bizüm hâlümüzden haber soranlara selam olsun." (Tatçı, 1997: 313)

Ölümün ön belirtisi olarak kabul edilen hastalık, ölüm kadar olmasa da insanları kaygılandıran, telaşlandıran bir olgudur. Mutlaka her hasta olan kişinin öleceği gibi bir düşünceye kapılmak elbette yanlıştır. Geçmişte halk arasında ince hastalık olarak adlandırılan veremin pek çok kişinin ölüm nedeni olduğu da bilinen bir gerçektir.

1. Hıfzı'nın Şiirlerinde Hastalık ve Ölüm

Türkler, hastalık sonucunda ölümün vuku bulacağına inanmışlar, ancak bunun yanında ölüme karşı direnme ve ölmeme arzusu ile hayata bağlanmışlardır. Şöyle ki, hayattan daha fazla öteki dünyaya değer verip sürekli ölümden bahseden değişik dönemlerde hatta bazen aynı devirde değişik dinlere bağlanan Türkler, sürekli olarak hayata bağlılığı vurgulamışlardır. Bu düşünce çerçevesinde, hastalık zamanlarında hastaya bir tür karantina sistemi uygulamışlar, hastayı tedavi çadırına almışlar, ona, görevlilerin haricindeki kimseleri yaklaştırmamışlardır (Ersoy, 2002: 87).

Âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden olan Kağızmanlı Hıfzı, yakın çevresindeki kişilerin hastalıkları ve yaşadığı ölüm acılarını yüreğinin derinliklerinde hissetmiş ve bunu şiirlerinde dile getirmiştir. Amcasının kızı Ziyade'nin verem hastalığına yakalanması ve vefatı, Hıfzı'nın sinesinde derin yaralar açmıştır. Yaşanacak daha çok şey, alınacak daha çok murat varken genç yaşta görülen ölümün yüreklere verdiği ızdırabın acısı elbette farklıdır:

*Emmim kızı aç kapıyı gireyim
Hasta mısın halın hatrın sorayım
Susuz değil misin bir su vereyim
Çaylarda çalkanan sellerin hani?* (Küçük, 2007: 24)

Hıfzı'nın amcasının kızının ölümü üzerine yazdığı "Sefil Baykuş" adlı ağıt, ölüm karşısında onun takındığı tavrın dışı vurumudur. İçten bir söyleyiş ve sanatkarane bir üslupla yazdığı bu ağıt, onu sanatının zirvesine ulaştırmıştır.

1.1. Mezar-Mezarlık

Halk inançlarının bir kısmı tabiatın bir parçası olan hayvanların, insan üzerindeki etkilerinden doğmuştur. İnsanların kuşlara isim takmasında, yaptığı benzetmelerde ya da kuşlarla inançlarında; kuşun öterken çıkardığı ses, tüylerinin şekli ve rengi, büyüklüğü veya küçüklüğü yani her türlü fiziksel özelliği, beslenme biçimi, evcil ya da yabani oluşu, yaşadığı yer etkili olmuştur. Baykuşun genel olarak uğursuzluk getirdiği inancında baykuşun iri kafasının hareket kabiliyeti (270 derece dönebilme özelliği), geceleri de görmesini sağlayan ve ışık saçan kocaman gözlerini büyütürken serçe gibi kuşları adeta büyüleyerek avlaması, sessizliği delen ötüşüyle viranelerde yaşaması ve çıkardığı sesin sevilmemesi sayılabilir. Baykuş ile ilgili inançlara bakıldığında ise bu inançların toplumlara göre değişiklik arz ettiği, ancak bazılarında ortak algıyla inançların benzerlikler taşıdığı tespit edilmiştir (Gülakan Kaman, 2015: 1139).

Mezarlıklar halk arasında virane yerler olarak algılandığı için Hıfzı da orada yatan amcasının kızı Ziyâde'yi ilk başta baykuş olarak değerlendirmiştir. Çünkü baykuşlar terkedilmiş ve virane mekânlarda bulunur. "Şairin 'Sefil Baykuş' şiiri genel anlamda dünyayı açım-larken özel anlamda ise içtenlikten kopuşun yeri olan mezarı anlatır. Ancak şiirin tamamı incelendiğinde Hıfzı'nın mezar ve mezarlık kelimelerini hiç kullanmadığını, bu kelimeleri dolaylı olarak ima ettiğini söyleyebiliriz. Hıfzı, bu ağıtında ölen amcasının kızını ve defnedildiği mezarlığı çoğu âşıkların kavrayamadığı özel bir kavrayışla dile getirir. Mezarlığı bir virane meskene, göçüp mezarlığa konan insanı ise sefil, acınası baykuşa benzetir." (Şahin, 2018: 113). "Baştan sona tecâhül-i ârif sanatının kullanıldığı Sefil Baykuş adlı ağıt, sembolik açıdan değerlendirildiğinde zengin ve derin anlamlarla yüklü olduğu rahatlıkla görülür. Hıfzı Sefil Baykuş terimini ölen amcasının kızı için kullanır. Baykuş farklı kültürlerde bazen olumlu bazen de olumsuz anlamlar içerirken bu kuşun Türk kültüründe uğursuz olduğuna ve ölümü çağrıştırdığına inanılır." (Şimşek, 2021: 432). Aslında genç yaşta ölen kuzenini oraya yakıştıramadığını, yerinin orası olmaması gerektiğini edebî bir üslupla ifade etmektedir:

*Sefil baykuş ne gezersin bu yerde
Yok mudur vatanın ellerin hani
Küsmüş müsün selamımı almadın
Şeyda bülbül şirin dillerin hani* (Küçük, 2007: 23)

1.2. Ecel

Allah'ın tüm canlılar için belirlemiş olduğu hayat süresine ömür, bu hayatın sona ermesine de "ecel" denilmektedir. İslam inancına göre ecel mutlak bir gerçektir. Ecelin kısaltılması ya da ertelenmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Ecelin kaçınılmaz bir son olduğunu Sümmanî "Ecel bilevlemiş hançer bıçağın" (Erkal, 2007: 241) mısrasında sanatkârane bir üslupla dile getirir.

Ölüm kavramını ifade etmek için çoğu şairin ecel kelimesini kullandıkları görülmektedir. "Âşıklar şiirlerinde eceli; hayatın sonu, ölüm zamanı olarak kullanmışlardır. Ecel zamansız gelmesinden şikâyet edilen bir durumdur. Halk türkü ve manilerinde de ecel zaman zaman gelmesi istenmeyen veya zamansız gelmesinden şikâyet edilen bir durum olarak yer almıştır." (Artun, 2014: 170) Eceli bir tuzak gibi gören Hıfzı, ölüm karşısında duyduğu acıyı şöyle dile getirmektedir:

Ecel tuzağımı açamaz mısın?

Açıp da içinden kaçamaz mısın?

Azat eyleseler uçamaz mısın?

Kırık mı kanadın kolların hani

Dünyada muradına eremeden ölen genç kız için yüreğindeki çaresizliğin yansımalarına mısralarında ifade eden Hıfzı, *kapı baca* olamadan –evlenip bir eşe kavuşamadan- bu dünyadan göçmesinin derin hüznünü yaşar:

Aç mısın yok mudur ekmeğin aşın

Odan ne karanlık yok mu ataşın

Hanidir güveğin, hani yoldaşın

Hani kapın bacan yolların hani? (Küçük, 2007: 26)

1.3. Genç Yaşta Ölüm

"Ateş düştüğü yeri yakar" şeklindeki bir Türk atasözünün de belirttiği gibi ölüm acısını en çok hisseden ölenin en yakınında bulunanlardır. "Her ölüm erkendir, her ölüm zamansızdır!" Ancak gençlerin ölümü ayrı bir zamansızdır ve ayrı bir erkendir. Genç ölümünün yüreklerde yarattığı yangın ayrı bir büyük, gönüllerde açtığı yara ayrı bir derindir." (Şişman, 2015: 125). Ölümün genç yaştaki insanların başına gelmesi acıyı daha da artırmaktadır. Yunus Emre'nin dilinden genç ölümü şöyle ifade edilir: "Bu dünyada bir nesneye/Yanar içim, göynür özüm./ Yiğit iken ölenlere,/ Gök ekini biçmiş gibi." (Tatçı, 1997). Gelin olacak yaştaki kızların gelinlik yerine kefen giymesinin hiç yakışmadığını belirten Hıfzı, yüreğinde yaşadığı acıyı şöyle dile getirir:

Dolanırdın sol u sağlarımızda

Körpe maral idin dağlarımızda

Taze fidan idin bağlarımızda

Felek mi budadı dalların hani?

...

Civan da canına böyle kıyar mı?

Hasta başın taş yastığa koyar mı?

Ergen kıza beyaz bezler uyar mı?

Al giy allı balam, şalların hani? (Küçük, 2007: 23-24)

1.4. Yas Tutma

Eski Türklerden beri yaygın olarak görülen âdetlerden biri de yas tutmaktır. Çeşitli şekillerde görülen yas tutma âdeti; ağlamak, akları çıkarıp karalar giymek, yüzü yırtmak biçiminde tezahür etmektedir. Eski Türkler yas âdeti olarak siyah bayrak asarlardı (Ögel, 2001: 693). Dede Korkut Hikâyeleri içinde yer alan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesinde Beyrek'in gerdek çadırının parçalandığını gören anne babasının takındığı tavrı şöyle tasvir edilir:

“Beyregün babası kaba saruk götürüp yere çaldı, tardı yakasın tırttı, oğul oğul diyüben böğürdi zârlık kıldı. Ağ bürçeklü anası buldur buldur ağladı, gözinün yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yanağın tardı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi. Pay Püre bigün dünlüğü altun ban ivine şiven girdi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yidi kız kardaşı ağ çıkardılar kara tonlar geydiler, vay bigüm kardaş muradına maksudına irmeyen yalunuz kardaş diyüp ağlaştılar böğrişdiler. Beyregün yavuklusına haber oldu, Banı Çiçek karalar geydi ağ kaftanını çıkardı, güz alması gibi al yanağını tardı yırttı.

Vay al duvağum iyesi

Vay alnum başum umudı

Vay şah yigidüm vay şahbaz yigidüm

Toynça yüzine bakmaduğum hanum yigit

Kanda gitdün beni yalunuz koyup canum yigit

Göz açuban gördüğüm

Könül ile sevdüğüm

Bir yasdukda baş koyduğum

Yolında öldüğüm kurban olduğum

Vay Kazan Bigün ınağı

Vay kalın Oğuzun imrençesi Han Beyrek

diyü zarı zarı ağladı. Bunu işidüp Kıyan Selçuk oğlu Delü Dunder ağ çıkardı kara geydi. Beyregün yar ve yoldaşları ağ çıkarup kara geydiler. Kalın Oğuz bigleri Beyrek için 'azim yas tutdılar, umud üzdiler" (Ergin, 1989: 130-131).

Halk âşıklerinin şiirlerinde, anlatıcı olarak ölünün kullanıldığını, ölümün onun ağzından anlatıldığını görmek mümkündür (Özdemir, 2011: 41). Hıfzı da Zeliha'nın dilinden ölüm karşısındaki tavrını şu şekilde ifade etmektedir:

Emmimzade küsmemişim ben senden

Ölüm lal eyledi dillerim yoktur

Eydi kametimi büktü belimi

Kalkamam ayağa hallarım yoktur

...

Sine bağrım hasretinen nar oldu

Dalım tahta duvar önüm yar oldu

Bu geniş dünyada yerim dar oldu

Konup da yüzemem göllerim yoktur

...

*Haber edin kuşlar çeksin **yasımı***

Yuva yapsın püskülümü fesimi

Koymadılar doldurayım tasımı

Havuzdan ayrıldım sellerim yoktur (Küçük, 2007: 26)

1.5. Ocağın Sönmesi

Bir kötülüğe maruz kalan ya da herhangi bir durumda çaresiz kalan kişilerin rahatlamak ve sakinleşmek amacıyla söyledikleri kötü dilekleri kapsayan kalıplaşmış ifadeler beddua olarak adlandırılmaktadır. Halk arasında “bacanda baykuş ötsün”, “ocağın sönsün”, “dumanın tütmesin” biçiminde söylenen bedduaların ölümle ilişkili olduğunu ifade etmek gerekir. Hıfzı, yine kuzeni Ziyade’nin ağzından ölümün soğuk tarafını dizelerinde şöyle anlatır:

Zehir eylediler ekmeğim aşım

Tütmüyor dumanım sönmüş ataşım

Ne bir güveğim var ne de yoldaşım

Yoktur kapım bacam yollarım yoktur (Küçük, 2007: 25)

“Ağıtlarda da tıpkı sagularda olduğu gibi manzumeyi ölenin ağzından söyleme geleneği bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarzı kullanan ağıtçılar, ölünün vasıflarını ve yaptığı işleri kendisine anlattırarak daha etkili bir metin ortaya koyma cihetine gitmişlerdir. Böyle metinlerde ölen şahıs yaptığı birçok işlerden sonra ölüm karşısındaki çaresiz durumunu ifade eder. Bu husus şiirdeki duygusal derinliği daha da artırmaktadır.” (Tavukçu, 2019: 61). Hıfzı, Ziyade’nin mezarı başında ondan cevap alamayınca yine onun ağzından ölümle ilgili şunları dile getirir:

Emmimzade küsmemişim ben senden

Ölüm lal eyledi dillerim yoktur

Eydi kametimi büktü belimi

Kalkamam ayağa hallarım yoktur (Küçük, 2007: 25)

1.6. Sevgiliye/Eşe Ağıt

Ağıtlar, insanlığın ortak acısını dile getiren edebî metinler olarak dile getirilebilir. İslamiyet öncesi dönemlerde “yuğ” adı verilen dinsel törenlerde “sagu” olarak adlandırılan şiirler söylendiği bilinmektedir.

“İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı cansız bir varlığını kaybetme, üzüntü, telaş, korku ve heyecan anındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, şikâyetle-

rini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesinde umumi-yetle ağıt adı verilir.” (Elçin, 1990: 1). Bir başka tanımlamayla ağıt için “Yüreğin titreyi-şi söylenilen ve Türk insanının irticalen söyleme yeteneğinin en güzel örneğini teşkil eden ağıtlar; ölenin ardından dökülen gözyaşları ve çekilen gönül ızdırabının acı dolu terennümleri, millî şiirlerimizin en dokunaklısıdır.” (Yaldızkaya, 2018: 22) denilebilir.

Ölüm, insanlara dehşet ve korku veren bir kavram olduğu için kabullenmesi zordur. Hıfzı, çok sevdiği eşinin ölümü üzerine yazdığı “Sona’ya Ağıt” adlı şiirinde yaşadığı ölüm acısını dizelerde şu şekilde ifade etmiştir:

*Gelen olmaz giden olmaz yollardan
Haber alsam dağdan taştan çöllerden
Sorsam akan sudan esen yellerden
Hani bu gönlümün telli Sona’sı*

*Boş değil çeşmimiz hasret abından
Olmuştur bihaber gece hâbından
Elif dersin aldım aşk kitabından
Okurum ağlarım bitmez manası*

*Dert bir iken kâr eyledim yüzleri
Gitmez kulağımdan şirin sözleri
Düştükçe hatırıma ala gözleri
Sızlar bu Hıfzı’nın kalbi sinesi (Küçük, 2007: 67)*

1.7. Soru Sorma

Âşık Tarzı Türk Halk Şiirinde ölen kişinin içinde bulunduğu dramatik durumu belirtmek amacıyla çeşitli sorular sorulduğu bilinen bir gerçektir. “Mevcut en eski ağıt (sagu) örneklerinden olan Alp Er Tunga Sagusu’ndan itibaren soru sorma ağıtlarda önemli bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinlere bakıldığında şairlerin bu özelliği a) Büyük kahramanların dahi öldüğüne işaretle dünyanın geçiciliğine ve insanın ölüm karşısındaki aczine bir vurgu yapmak, b) Çeşitli sorular sorarak ölenin içinde bulunduğu trajik durumu ortaya koymak c) Ve nihayetinde söz konusu soruları tekrar ederek dinleyenin / okuyanın zihninde derin ve kalıcı bir tesir yaratmak maksadıyla kullandıkları anlaşılmaktadır.” (Tavukçu, 2019: 67). Kağızmanlı Hıfzı da, sanatkârane bir üslupla sorular sorarak geri dönüşü olmayan bu yolculuktan duyduğu ızdırabı şu şekilde dile getirmektedir:

*Daha seyrangâha çıkamaz mısın?
Çıkıp da bağlara bakamaz mısın?
Kaldırsam ayağa kalkamaz mısın?
Ver bana tutayım ellerin hani?*

Ölüm ve ölüm sonrasında neler yaşandığı ile ilgili bilinmezlik Hıfzı’yı endişeye

sevk etmiştir. Genç yaşta daracık mezarda kalmasının verdiği hüznün dizelerine şöyle yansır:

*Burda yorgan, döşek, yastık var mıdır?
Bu geniş dünyada yerin dar mıdır?
Dalın tahta duvar, önün yar mıdır?
Yeşilbaşlı sonam, göllerin hani? (Küçük, 2007: 23)*

1.8. Ölüm ve Ayrılık

Ölüm, herkes için kaçınılmaz bir sonudur. Dünya hayatının sonu, ahiret hayatının başlangıcı olarak kabul edilen ölüm, halk şairlerinin sıklıkla değindiği konulardandır. Bu geri dönülmez yolculukta sevdiğinden ayrı kalması Hıfzı'nın kalbinde derin yaralar açmıştır. O, geçmişte yaşadığı güzel anıları hatırına getirerek bir nebze olsun rahatlamaya çalışır:

*Dert bir iken kâr eyledim yüzleri
Gitmez kulağımdan şirin sözleri
Düştükçe hatırıma ala gözleri
Sızlar bu Hıfzı'nın kalbi sinesi (Küçük, 2007: 67)*

1.9. Ölüm ve Tabiat

İnsanı sıkıp yutan, dünyevî sıfatlarından yoksun bırakan, insanların sevdiklerini elinden alan mezar, engelleyici bir mekân olarak tasavvur edilmiştir. Hıfzı, tabiatı çok iyi gözlemlemiş ve şiirlerinde bu unsurlardan yararlanmış. İshak kuşlarının acı acı ötmesi, onun sinesinde yaralar açan ölümü hatırlatması bakımından dikkate değerdir:

*Kara yerde mor menekşe biter mi?
Yaz baharda İshak kuşlar öter mi?
Bahçede alışan çölde yatar mı?
Uyan garip bülbül güllerin hani (Küçük, 2007: 24)*

Sefil Baykuş adlı ağıtta ölümün soğuk yüzünü anlatırken bile kuzu, koyun, dağ, kuş, şahan, turna gibi doğa unsurlarını birlikte vermektedir. Bu durum âşığın yaşadığı çevrenin metne yansıması olarak değerlendirilmelidir.

*Bir kuzu koyundan ayrı ki durdu
Yemez mi dağların kuş ile kurdu
Katardan ayrıldın şahan mı vurdu
Turnam teleklerin tellerin hani? (Küçük, 2007: 23)*

Sonuç

Âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden olan Kağızmanlı Hıfzı; aşk, tabiat, kahramanlık, din gibi konuların yanında ölüm ve ölümün bıraktığı derin acıları şiirlerinde dile getirmiş bir halk şairidir. Yirmi beş yıl gibi kısa bir hayata önemli eserler sığdıran Hıfzı, Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneği içinde önemli bir yer edinmiştir. Özellikle Sefil Baykuş adlı şiirinde sevdiklerinin zamansız ölümünden duyduğu acı, açık bir

biçimde gözler önüne serilmektedir. Aslında şairin ölüm karşısındaki çaresizliği de söz konusudur.

Saguların devamı şeklinde değerlendirebileceğimiz ağıtlarda ölen kişinin yerine geçerek onun ağzından söz söyleme ve soru sorma biçiminin Hıfzı'nın şiirlerinde de görüldüğünü söylemek mümkündür. Dil ve üslup açısından son derece başarılı bir şâir olan Hıfzı'nın ölüm karşısındaki çaresizliği ve yaşadığı ızdırap dörtlüklerde görülebilir. Kağızmanlı Hıfzı'nın ölüm temalı şiirlerine bakıldığında onun isyankâr bir tavır içinde olmadığını, yalnızca insanî bir tavır olarak sevdiklerinden ayrı düşmenin verdiği üzüntünün dile getirildiğini söylemek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A. B. ve Şimşek E. (1989). Kağızmanlı Hıfzı bibliyografyası üzerine bir deneme. *Türk Folkloru Araştırmaları*, Ayıbasım, 141-162.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi/halk edebiyatı sözlüğü*. Karahan Kitabevi.
- Atalay, B. (1998). *Divânü Lügât-it-Türk C. I-IV*, TDK Yayınları.
- Demirbilek, S. (2020). Kağızmanlı Hıfzı'nın şiirlerinde ağızbilimsel unsurlar. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 80-92.
- Duman, M. (2012). Türk atasözlerinde ölüm. İçinde Alimcan İnayet-Zeki Kaymaz (Ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen armağanı* (ss. 97-108). Ege Üniversitesi Basımevi.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde ağıtlar*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1989) *Dede Korkut Kitabı I*. TDK Yayınları.
- Erkal, A. (2007) *Âşık Sümmânî*. Fenomen Yayınları.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor*, 54, 86-101.
- Gülakan Kaman, S. (2015). Baykuş kelimesi ve baykuşla ilgili inançlar üzerine. *Turkish Studies*, 10 (8), 1137-1154.
- Gürkan, S. L. (2007). *Ölüm*. İslam Ansiklopedisi, C. 34, 32-34. Türkiye Diyanet Vakfı.
- İnan, A. (2013). *Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Y. (1999). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Karaca, F. (1999) Ölümle ilgili davranış örüntüleri açısından modern Batı ve Türk İslam kültürü. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 65- 76.
- Küçük, S. (2007). *Kağızmanlı Hıfzı hayatı-sanatı-şiirleri*. Ürün Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Özdemir, C. (2011). *Âşık tarzı Türk şiirinde Osmanlı toplum hayatı*. Kitabevi Yayınları.

- Şahin, V. (2018). Kağızmanlı Recep Hıfzı'nın şiirlerinde tabiat ve mekâna dönüş. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1(1), 108-122.
- Şemseddin Sami (2019). *Kamûs-i Türkî*. Akçağ Yayınları.
- Şimşek, E. (2021) Hıfzı'nın "Sefil Baykuş" adlı ağıtının sembolik çözümlemesi. İçinde Nergis Biray- Sema Eynel (Ed.), *Himmet Biray Armağanı Ahde Vefa 25. Yıl* (ss. 431-448). Kesit Yayınları.
- Şişman, B. (2015). Dede Korkut Hikâyeleri'nde ölüm karşısında Oğuz'un tavrı. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 8. 121-130.
- Tatçı, M. (1997). *Yunus Emre divanı II*. MEB Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2019). Türk Edebiyatı'nda ölüm şiirlerinin bazı üslup özellikleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 1-2, 59-73.
- Türkmen, S. (2009). Türkçedeki örtmece sözler. *Karadeniz Araştırmaları*. 23, 131-140.
- Yaldızkaya, Ö. F. (2018). *Emirdağ yöresi Türkmen ağıtları*. Emirdağ Belediyesi Kültür Yayınları.

İnternet Kaynakları

- URL-1: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ankeb%C3%BBt-suresi/3397/57-60-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 01.09.2021)
- URL-2: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/162/155-157-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 01.09.2021)